

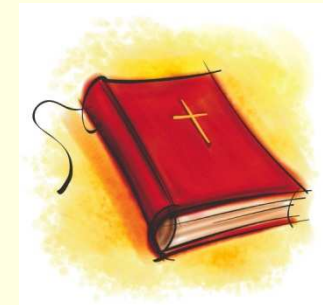
תוכנה 1 בשפת Java שיעור מספר 4: "חוזים"

ליאור וולף
ליאור שפירא

בית הספר למדעי המחשב
אוניברסיטת תל אביב

עוד על עצמים ותמונת הזיכרון

```
public class BOOK1 {  
    private String title;  
    private int date;  
    private int page_count;  
}
```


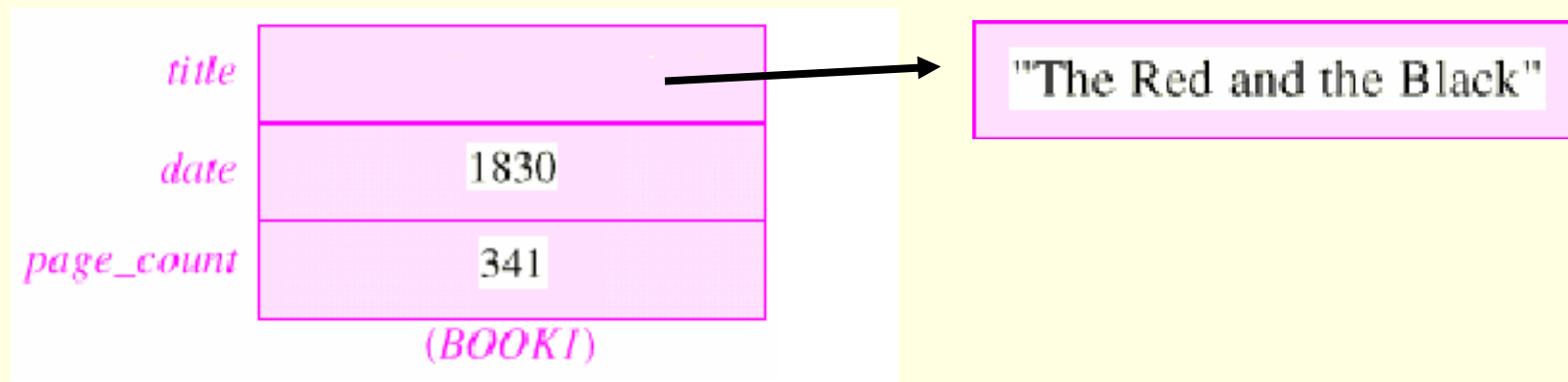
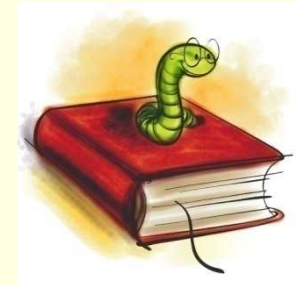
<i>title</i>	"The Red and the Black"
<i>date</i>	1830
<i>page_count</i>	341

(BOOK1)

התרשים פשטני –
מחרוזת היא עצם ולכן
השדה title מכיל רק
הפנייה אליו

Simple Book

```
public class BOOK1 {  
    private String title;  
    private int date;  
    private int page_count;  
}
```


Writer Class

```
public class WRITER {  
    private String name;  
    private String real_name;  
    private int birth_year;  
    private int death_year;  
}
```


<i>name</i>	"Stendhal"
<i>real_name</i>	"Henri Beyle"
<i>birth_year</i>	1783
<i>death_year</i>	1842
<i>(WRITER)</i>	

עצמים המתייחסים לעצמים

■ איך נבטא את הקשר שבין ספר ומחברו?

```
public class BOOK3 {  
    private String title;  
    private int date;  
    private int page_count;  
    private Writer author;  
}
```

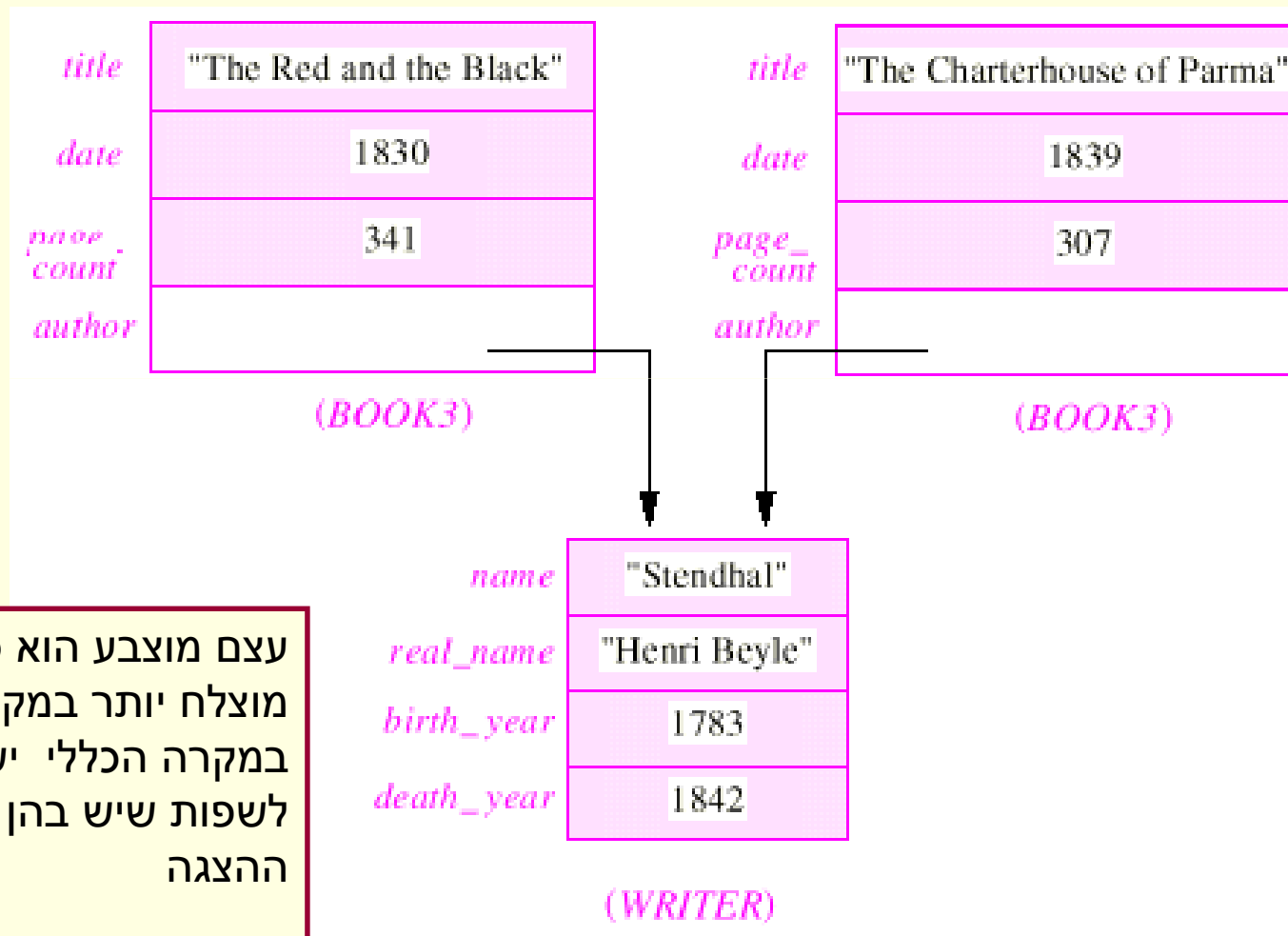
■ בשפות תכנות אחרות (לא ב-Java) ניתן לבטא יחס זה בשתי דרכים שונות, שלכל אחת מהן השלכות על המודל

עצם מוכל (לא ב-Java)

<i>title</i>	"The Red and the Black"								
<i>date</i>	1830								
<i>page_count</i>	341								
<table><tr><td><i>name</i></td><td>"Stendhal"</td></tr><tr><td><i>real_name</i></td><td>"Henri Beyle"</td></tr><tr><td><i>birth_year</i></td><td>1783</td></tr><tr><td><i>death_year</i></td><td>1842</td></tr></table> (WRITER)		<i>name</i>	"Stendhal"	<i>real_name</i>	"Henri Beyle"	<i>birth_year</i>	1783	<i>death_year</i>	1842
<i>name</i>	"Stendhal"								
<i>real_name</i>	"Henri Beyle"								
<i>birth_year</i>	1783								
<i>death_year</i>	1842								
(BOOK2)									

<i>title</i>	"Life of Rossini"								
<i>date</i>	1823								
<i>page_count</i>	307								
<table><tr><td><i>name</i></td><td>"Stendhal"</td></tr><tr><td><i>real_name</i></td><td>"Henri Beyle"</td></tr><tr><td><i>birth_year</i></td><td>1783</td></tr><tr><td><i>death_year</i></td><td>1842</td></tr></table> (WRITER)		<i>name</i>	"Stendhal"	<i>real_name</i>	"Henri Beyle"	<i>birth_year</i>	1783	<i>death_year</i>	1842
<i>name</i>	"Stendhal"								
<i>real_name</i>	"Henri Beyle"								
<i>birth_year</i>	1783								
<i>death_year</i>	1842								
(BOOK2)									

עצם מוצבע

עצם מוצבע הוא כנראה רעיון מוצלח יותר במקרה זה, אולם במקרה הכללי יש יתרונות לשפות שיש בהן שתי צורות ההצגה

יתרונות העצם המוכל

■ יעילות

■ גישה לשדות מוכלים שלא דרך dereference של מצביע

■ **מודל טוב יותר** – בהתאם למה שברצוננו לבטא

■ מצביע למחלקה S פירושו שהלקוח "יודע על" S

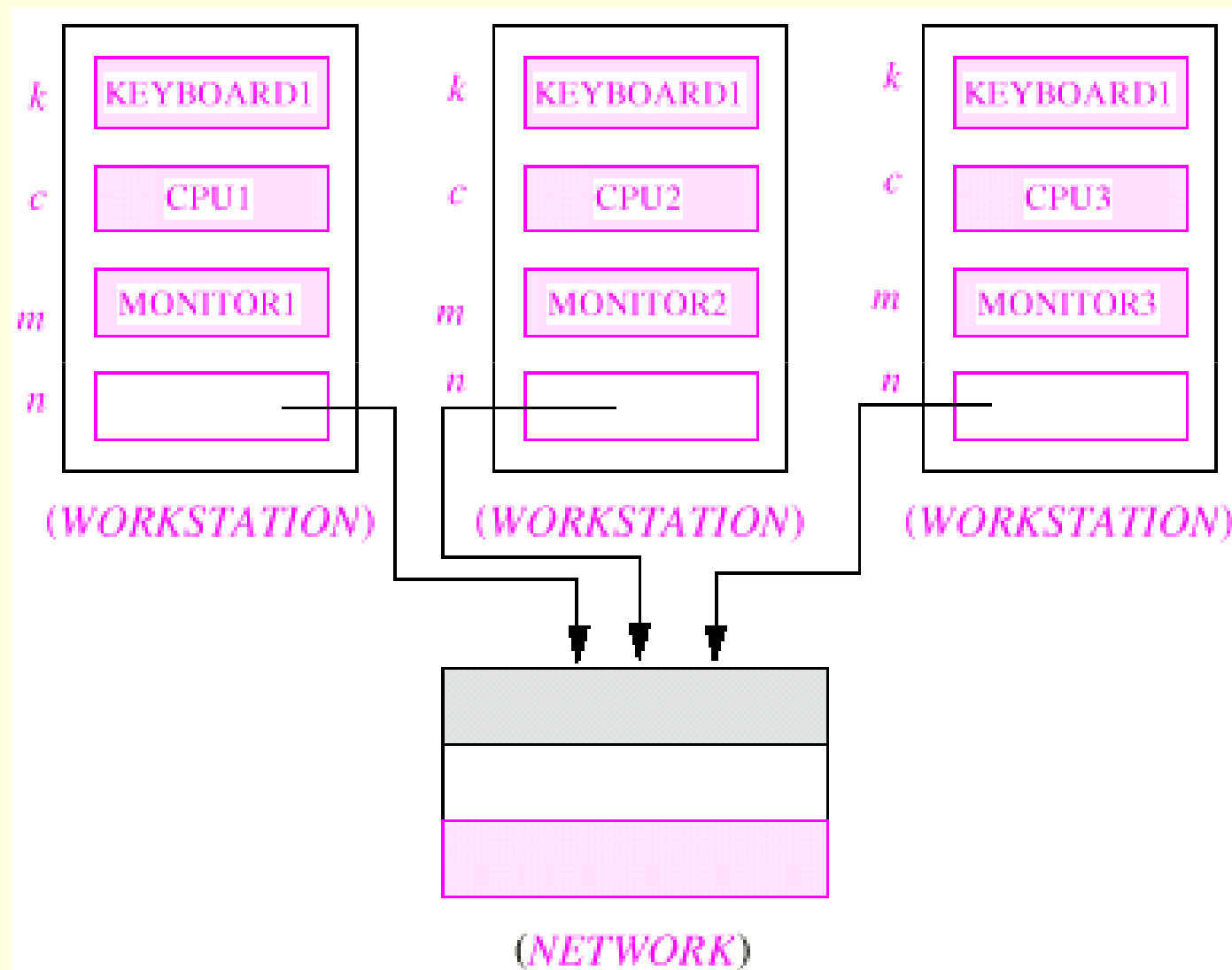
■ עצם מוכל מעיד על כך שהלקוח מכיל S

■ בפרט, הכלה מרמזת על אי-שיתוף

■ תמיכה אחידה בטיפוסים פרימיטיביים

■ עצמים מכילים את הטיפוסים היסודיים עצמם ולא מצביע אליהם

אובייקטים מורכבים – מודל טוב יותר

הכלה או הצבעה?

■ בשפת Java הוחלט **שלא לאפשר** הכלת עצמים

■ כל ההתייחסויות לעצמים בשפה הן הפניות

■ הדבר מצריך משנה זהירות במקרים של **שיתוף**
עצמים (sharing, aliasing)

■ ניתן להתמודד עם קושי זה בעזרת אכיפה של **קיבעון**
(immutability) כפי שנראה בשיעור הבא

לקוח וספק במערכת תוכנה

- **ספק** (supplier) – הוא מי שקוראים לו (לפעמים נקרא גם שרת, server)
- **לקוח** (client) הוא מי שקרא לספק או מי שמשתמש בו (לפעמים נקרא גם משתמש, user). דוגמא:

```
public static void do_something(){  
    // doing...  
}
```

```
public static void main(String [] args) {  
    do_something();  
}
```

- בדוגמא זו הפונקציה **main** היא **לקוחה** של הפונקציה **do_something()**
- **do_something** היא **ספקית** של **main**

לקוח וספק במערכת תוכנה

- הספק והלקוח עשויים להיכתב בזמנים שונים, במקומות שונים וע"י אנשים שונים ואז כמובן לא יופיעו באותו קובץ (באותה מחלקה)

```
public static void do_something(){  
    // doing...  
}
```

Supplier.java

```
public static void main(String [] args) {  
    do_something();  
}
```

Client.java

- חלק נכבד בתעשיית התוכנה עוסק בכתיבת **ספריות** – מחלקות המכילות אוסף שרותים שימושיים בנושא מסוים
- כותב הספרייה נתפס כספק שרותים בתחום (domain) מסוים

פערי הבנה

■ חתימה אינה מספיקה, מכיוון שהספק והלקוח אינם רק שני רכיבי תוכנה נפרדים אלא גם לפעמים נכתבים ע"י מתכנתים שונים עשויים להיות פערי הבנה לגבי תפקוד שרות מסוים

■ הפערים נובעים ממגבלות השפה הטבעית, פערי תרבות, הבדלי אינטואיציות, ידע מוקדם ומקושי יסודי של תיאור מלא ושיטתי של עולם הבעיה

■ לדוגמא: נתבונן בשרות **divide** המקבל שני מספרים ומחזיר את המנה שלהם:

```
public static int divide(int numerator, int denominator)
{...}
```

- לרוב הקוראים יש מושג כללי נכון לגבי הפונקציה ופעולתה
- למשל, די ברור מה תחזיר הפונקציה אם נקרא לה עם הארגומנטים 6 ו-2

"Let us speak of the unspeakable"

■ אך מה יוחזר עבור הארגומנטים 7 ו-2 ?

■ האם הפונקציה מעגלת למעלה?

■ מעגלת למטה?

■ ועבור ערכים שליליים?

■ אולי היא מעגלת לפי השלם הקרוב?

■ ואולי השימוש בפונקציה **אסור** בעבור מספרים שאינם מתחלקים ללא שארית?

■ מה יקרה אם המכנה הוא אפס?

■ האם נקבל ערך מיוחד השקול לאינסוף?

■ האם קיים הבדל בין אינסוף ומינוס אינסוף?

■ ואולי השימוש בפונקציה **אסור** כאשר המכנה הוא אפס?

■ מה קורה בעקבות שימוש **אסור** בפונקציה?

■ האם התוכנית **תעוף**?

■ האם מוחזר **ערך שגיאה**? אם כן, איזה?

■ האם קיים משתנה או מנגנון שבאמצעותו ניתן לעקוב אחרי שגיאות שארעו בתוכנית?

יותר מדי קצוות פתוחים...

- אין בהכרח תשובה נכונה לגבי השאלות על הצורה שבה על divide לפעול
- ואולם יש לציין במפורש:
 - מה היו ההנחות שביצע כותב הפונקציה
 - במקרה זה הנחות על הארגומנטים (האם הם מתחלקים, אפס במכנה וכו')
 - מהי התנהגות הפונקציה במקרים השונים
 - בהתאם לכל המקרים שנכללו בהנחות
- פרוט ההנחות וההתנהגויות השונות מכונה החוזה של הפונקציה
- ממש כשם שבעולם העסקים נחתמים חוזים בין ספקים ולקוחות
 - קבלן ודיירים, מוכר וקונים, מלון ואורחים וכו'...

עיצוב על פי חוזה (design by contract)

- בשפת Java אין תחביר מיוחד כחלק מהשפה לציון החוזה, ואולם אנחנו נתבסס על תחביר המקובל במספר כלי תכנות
- נציין בהערות התיעוד שמעל כל פונקציה:
 - **תנאי קדם (precondition)** – מהן **ההנחות** של כותב הפונקציה לגבי הדרך התקינה להשתמש בה
 - **תנאי בתר (תנאי אחר, postcondition)** – **מה עושה הפונקציה**, בכל אחד מהשימושים התקינים שלה
- נשתדל לתאר את תנאי הקדם ותנאי הבתר במונחים של ביטויים בולאנים חוקיים ככל שניתן (לא תמיד ניתן)
- שימוש בביטויים בולאנים חוקיים:
 - מדויק יותר
 - יאפשר לנו בעתיד לאכוף את החוזה בעזרת כלי חיצוני

חוצה אפשרי ל- divide

```
/**
 * @pre denominator != 0 ,
 *      "Can't divide by zero"
 *
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,
 *      "always truncates the fraction"
 *
 * @post (($ret * denominator) + (numerator % denominator)) == numerator,
 *      "regular divide"
 */
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

- התחביר מבוסס על כלי בשם Jose
- לפעמים החוצה ארוך יותר מגוף הפונקציה

חזרה אפשרי אחר ל- divide

```
/**
 * @pre (denominator != 0) || (numerator != 0) ,
 *      "you can't divide zero by zero"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator > 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MAX_VALUE
 *      "Dividing positive by zero yields infinity (MAX_INT)"
 *
 * @post (denominator == 0) && ((numerator < 0)) $implies
 *      $ret == Integer.MIN_VALUE
 *      "Dividing negative by zero yields minus infinity (MIN_INT)"
 *
 * @post Math.abs($ret * denominator) <= Math.abs(numerator) ,
 *      "always truncates the fraction"
 *
 * @post (denominator != 0) $implies
 *      (($ret * denominator) + (numerator % denominator)) == numerator,
 *      "regular divide"
 */
public static int divide(int numerator, int denominator)
```

תנאי קדם סובלנייט מסבכים את מימוש הפונקציה – כפי שמתבטא בחלוקה

החוזה והמצב

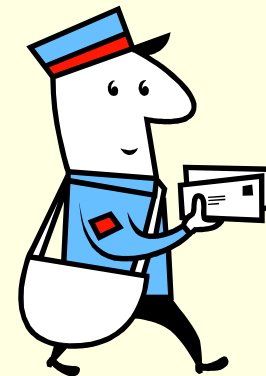
- חוזה של שרות אינו כולל רק את הארגומנטים שלו
- תנאי קדם של חוזה יכול להגדיר **מצב** (תמונת זיכרון, קשירת ערכי משתנים) שרק בו ניתן לקרוא לפונקציה
- לדוגמא: במחלקה מסוימת קיימים שרות **המאתחל** מבנה נתונים ושרות **הקורא** מאותו מבנה נתונים (שדה מחלקה)
- תנאי הקדם של שרות הקריאה יכול להיות שמבנה הנתונים כבר אותחל ושנותרו בו הודעות
- נשים לב שמימוש **getNextMessage** מתעלם לחלוטין מהמקרים שבהם תנאי הקדם אינו מתקיים
- המימוש לא בודק את תנאי הקדם בגוף המתודה

הדואר בא היום

```
public static String [] messages = new String[INBOX_CAPACITY];
public static int head = 0;
public static boolean isIntialized = false;

public static void init(String login, String password){
    // connect to mail server...
    // put new messages on the messages array...
    // update head
    isIntialized = true;
}

/**
 * @pre isIntialized , "you must be logged in first"
 * @pre head < messages.length , "more messages to read"
 * @post "returns the next unread message"
 */
public static String getNextMessage(){
    return messages[head++];
}
```


שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו

- שרות לעולם לא יבדוק את תנאי הקדם שלו
- גם לא "ליתר ביטחון"
- אם שרות בודק תנאי קדם ופועל לפי תוצאת הבדיקה, אזי יש לו התנהגות מוגדרת היטב עבור אותו תנאי – כלומר הוא אינו תנאי קדם עוד
- אי הבדיקה מאפשרת כתיבת מודולים "סובלניים" שיעטפו קריאות למודולים שאינם מניחים דבר על הקלט שלהם
- כך נפריד את בדיקות התקינות מהלוגיקה העסקית (business logic) כלומר ממה שהפונקציה עושה באמת
- גישת תיכון ע"פ חוזה סותרת גישה בשם "תכנות מתגונן" (defensive programming) שעיקריה לבדוק תמיד הכל

חלוקת אחריות

■ אבל מה אם הלקוח שכח לבדוק?

■ זו הבעיה שלו!

■ החוזה מגדיר במדויק אחריות ואשמה, זכויות וחובות:

■ הלקוח – חייב למלא אחר תנאי הקדם לפני הקריאה לפונקציה
(אחרת הספק לא מחויב לדבר)

■ הספק – מתחייב למילוי כל תנאי האחר אם תנאי הקדם התקיים

■ הצד השני של המטבע – לאחר קריאה לשרות אין צורך לבדוק
שהשרות בוצע.

■ ואם הוא לא בוצע? יש לנו את מי להאשים...

דוגמא

```
/**
 * @param a An array sorted in ascending order
 * @param x a number to be searched in a
 * @return the first occurrence of x in a, or -1 if not
 *         exists
 *
 * @pre "a is sorted in ascending order"
 */
public static int searchSorted(int [] a, int x)
```

- האם עליה לבדוק את תנאי הקדם?
- כמובן שלא, בדיקה זו עשויה להיות איטית יותר מאשר ביצוע החיפוש עצמו
- ונניח שהיתה בודקת, מה היה עליה לעשות במקרה שהמערך אינו ממוין?
 - להחזיר -1 ?
 - למיין את המערך?
 - לחפש במערך הלא ממוין?
- על searchSorted לא לבדוק את תנאי הקדם. אם לקוח יפר אותו היא עלולה להחזיר ערך שגוי או אפילו לא להסתיים אבל זו כבר לא אשמתה...

חיזוק תנאי האחר

■ אם תנאי הקדם לא מתקיים, לשירות מותר שלא לקיים את תנאי האחר כשהוא מסיים; קריאה לשירות כאשר תנאי הקדם שלו לא מתקיים מהווה תקלה שמעידה על פגם בתוכנית

■ אבל גם אם תנאי הקדם לא מתקיים, מותר לשירות לפעול ולקיים את תנאי האחר

■ לשירות מותר גם לייצר כאשר הוא מסיים מצב הרבה יותר ספציפי מזה המתואר בתנאי האחר; תנאי האחר לא חייב לתאר בדיוק את המצב שייווצר אלא מצב כללי יותר (תנאי חלש יותר)

■ למשל, שירות המתחייב לביצוע חישוב בדיוק של ε כלשהו יכול בפועל להחזיר חישוב בדיוק של $\varepsilon / 2$

דע מה אתה מבקש

■ מי מונע מאיתנו לעשות שטויות?

■ אף אחד

■ קיימים כלי תוכנה אשר מחוללים קוד אוטומטי, שיכול
לאכוף את קיום החוזה בזמן ריצה ולדווח על כך

■ השימוש בהם עדיין לא נפוץ

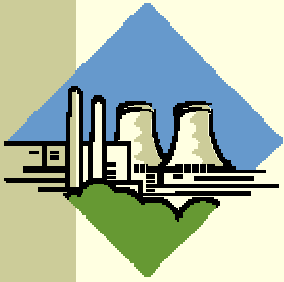
■ אולם, לציון החוזה (אפילו כהערה!) חשיבות
מתודולוגית נכבדה בתהליך תכנון ופיתוח מערכות
תוכנה גדולות

החוזה והקומפיילר

- יש הבטים מסויימים ביחס שבין ספק ללקוח שהם באחריותו של הקומפיילר
 - למשל: הספק לא צריך לציין בחוזה שהוא מצפה ל-2 ארגומנטים מטיפוס `int`, מכיוון שחתימת המתודה והקומפיילר מבטיחים זאת
- ספק לא יודע באילו הקשרים (context) יקראו לו
 - מי יקרא לו, עם אילו ארגומנטים, מה יהיה ערכם של משתנים גלובלים מסוימים ברגע הקריאה
 - רבים מההקשרים יתבררו רק בזמן ריצה
- הקומפיילר יודע לחשב רק מאפיינים סטטיים (כגון התאמת טיפוסים)
- לכן תנאי הקדם של החוזה יתמקדו בהקשרי הקריאה לשרות
 - ערכי הארגומנטים
 - ערכי משתנים אחרים ("המצב של התוכנית")

טענות על המצב

- האם התוכנה שכתבנו נכונה?
- איך נגדיר **נכונות**?
- **משתמר** (שמורה, invariant) – הוא ביטוי בולאני שערכו נכון 'תמיד'
- נוכיח כי התוכנה שלנו נכונה ע"י כך שנגדיר עבורה משתמר, **ונוכיח** שערכו true בכל רגע נתון
- להוכחה פורמלית (בעזרת לוגיקה) יש חשיבות מכיוון שהיא מנטרלת את **הדו משמעיות** של השפה הטבעית וכן היא לא מניחה דבר על **אופן השימוש** בתוכנה

זהו אינו "דיון אקדמי"

■ להוכחת נכונות של תוכנה חשיבות גדולה במגוון רחב של יישומים

■ לדוגמא:

■ בתוכנית אשר שולטת על בקרת הכור הגרעיני נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:

```
plutoniumLevel < CRITICAL_MASS_THRESHOLD
```

■ בתוכנית אשר שולטת על בקרת הטיסה של מטוס נוסעים נרצה שיתקיים בכל רגע נתון:

```
(cabinAirPressure < 1)  
$implies airMaskState == DOWN
```

■ נרצה להשתכנע כי בכל רגע נתון בתוכנית לא יתכן כי המשתמר אינו **true**

הוכחת נכונות של טענה

■ ננסה להוכיח תכונה (אינואריאנטה, משתמר) של תוכנית פשוטה. ערך המשתנה counter שווה למספר הקריאות לשרות `m()`


```
/** @inv counter == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {  
  
    public static int counter; //initialized by default to 0  
  
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```

■ נוכיח זאת באינדוקציה על מספר הקריאות ל- `m()`, עבור כל קטע קוד שיש בו התייחסות למחלקה `StaticMemberExample`

"הוכחה"

■ **מקרה בסיס ($n=0$):** אם בקטע קוד מסוים אין קריאה למתודה $m()$ אזי בזמן טעינת המחלקה `StaticMemberExample` לזיכרון התוכנית מאותחל המשתנה `counter` לאפס. והדרוש נובע.

■ **הנחת האינדוקציה ($n=k$):** נניח כי קיים k טבעי כלשהו כך שבסופו של כל קטע קוד שבו k קריאות לשרות $m()$ ערכו של `counter` הוא k .

■ **צעד האינדוקציה ($n=k+1$):** נוכיח כי בסופו של קטע קוד עם $k+1$ קריאות ל $m()$ ערכו של `counter` הוא $k+1$

הוכחה: יהי קטע הקוד שבו $k+1$ קריאות ל $m()$. נתבונן בקריאה האחרונה ל- $m()$. קטע הקוד עד לקריאה זו הוא קטע עם k קריאות בלבד. ולכן לפי הנחת האינדוקציה בנקודה זו `counter==k`. בעת ביצוע המתודה $m()$ מתבצע `counter++` ולכן ערכו עולה ל $k+1$. מכיוון שזוהי הקריאה האחרונה ל $m()$ בתוכנית, ערכו של `counter` עד לסוף התוכנית ישאר $k+1$ כנדרש. **מ.ש.ל.**

דוגמא נגדית

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.counter++;  
    }  
}
```

- מה היה חסר ב"הוכחה" בשקף הקודם?
- לא לקחנו בחשבון שניתן לשנות את **counter** גם מחוץ למחלקה שבה הוגדר
- כלומר, נכונות הטענה תלויה באופן השימוש של הלקוחות בקוד
- לצורך שמירה על הנכונות יש צורך למנוע מלקוחות המחלקה את הגישה למשתנה **counter**

נראות פרטית (private visibility)

■ הגדרת משתנה או שדות כ **private** מאפשרים גישה אליו רק מתוך המחלקה שבה הוגדר:

```
/** @inv counter == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {
```

```
    private static int counter; //initialized by default to 0
```



```
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```

```
public class CounterExample {
```

```
    public static void main(String[] args) {
```

```
        StaticMemberExample.m();
```

```
        StaticMemberExample.m();
```



```
        StaticMemberExample.counter++;
```

```
        System.out.println("main(): m() was called " +
```



```
        StaticMemberExample.counter + " times");
```

```
    }
```

```
}
```

הסתרת מידע והכמסה

- שימוש ב- **private** "תוחם את הבאג" ונאכף על ידי המהדר

- כעת אם קיימת שגיאה בניהול המשתנה **counter** היא לבטח נמצאת בתוך המחלקה **StaticMemberExample** ואין צורך לחפש אותה בקרב הלקוחות (שעשויים להיות רבים)

- תיחום זה מכונה **הכמסה** (encapsulation)

- את ההכמסה הישגנו בעזרת **הסתרת מידע** (information hiding) מהלקוח

- בעיה – ההסתרה גורפת מדי - כעת הלקוח גם לא יכול לקרוא את ערכו של **counter**

גישה מבוקרת

■ נגדיר מתודות גישה ציבוריות (**public**) אשר יחזירו את ערכו של המשתנה הפרטי

```
/** @inv getCounter() == #calls for m() */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter;  
  
    public static int getCounter() {  
        return counter;  
    }  
  
    public static void m() {  
        counter++;  
    }  
}
```

המשתמר הוא חלק מהחוצה של הספק כלפי הלקוח ולכן הוא מנוסח בשפה שהלקוח מבין

גישה מבוקרת

■ הלקוחות ניגשים למונה דרך המתודה שמספק להם הספק

```
public class CounterExample {  
  
    public static void main(String[] args) {  
        StaticMemberExample.m();  
        StaticMemberExample.m();  
        // StaticMemberExample.counter++; - access forbidden  
  
        System.out.println("main(): m() was called " +  
            StaticMemberExample.getCounter() + " times");  
    }  
}
```

משתמר הייצוג

- ראינו שימוש בחוזה של מחלקה כדי לבטא בצורה מפורשת את גבולות האחריות עם לקוחות המחלקה
- אולם, ניתן להשתמש במתודולוגיה של "עיצוב ע"פ חוזה" גם "לצורכי פנים"
- כשם שהחוזה מבטא הנחות והתנהגות בצורה פורמלית יותר מאשר הערות בשפה טבעית, כך ניתן להוסיף טענות בולאניות לגבי היבטים של המימוש
- כדי שלא לבלבל את הלקוחות עם משתמר המכיל ביטויים שאינם מוכרים להם, נגדיר **משתמר ייצוג** המיועד לספקי המחלקה בלבד

משתמר הייצוג

- משתמר ייצוג (representation invariant, Implementation invariant) הוא בעצם משתמר המכיל מידע פרטי (private) לדוגמא: ■

```
/** @inv getCounter() == #calls for m()  
 *  @imp_inv counter == #calls for m()  
 */  
public class StaticMemberExample {  
  
    private static int counter;  
  
    public static int getCounter() {  
        return counter;  
    }  
}
```

תנאי בתר ייצוגי

■ גם בתנאי בתר עלולים להיות ביטויים פרטיים שנרצה להסתיר מהלקוח:

```
/** @imp_post isIntialized */  
public static void init(String login, String password)
```

■ אבל לא בתנאי קדם של מתודות ציבוריות

■ מדוע?

מתודות עזר

- ניתן למנוע גישה לשרות ע"י הגדרתו כ `private`
- הדבר מאפיין שרותי עזר, אשר אין רצון לספק לחשוף אותם כלפי חוץ
- סיבות אפשריות להגדרת שרותים כפרטיים:
 - השרות מפר את המשתמר ויש צורך לתקנו אחר כך
 - השרות מבצע חלק ממשימה מורכבת, ויש לו הגיון רק במסגרתה (לדוגמא שרות שנוצר ע"י חילוץ קטע קוד למתודה, `extract` (method
 - הספק מעוניין לייצא מספר שרותים מצומצם, וניתן לבצע את השרות הפרטי בדרך אחרת
 - השרות מפר את רמת ההפשטה של המחלקה (לדוגמא `sort` המשתמשת ב `quicksort` כמתודת עזר)

נראות ברמת החבילה (package friendly)

- כאשר איננו מציינים הרשאת גישה (נראות) של תכונה או מאפיין קיימת ברירת מחדל של **נראות ברמת החבילה**
- כלומר ניתן לגשת לתכונה (משתנה או שרות) אך ורק מתוך מחלקות שבאותה החבילה (package) כמו המחלקה שהגדירה את התכונה
- ההיגיון בהגדרת נראות כזו, הוא שמחלקות באותה החבילה כנראה נכתבות באותו ארגון (אותו צוות בחברה) ולכן הסיכוי שיכבדו את המשתמרים זו של זו גבוה
- נראות ברמת החבילה היא יצור כלאיים לא שימושי:
 - מתירני מדי מכדי לאכוף את המשתמר
 - קפדני מדי מכדי לאפשר גישה חופשית

הוכחת החוזה

- נוסף על הוכחת נכונות המשתמר, נרצה להוכיח כי החוזה של כל אחת מהמתודות מתקיים
 - כלומר בהינתן שתנאי הקדם מתקיים נובע תנאי האחר
- מבנה הוכחות אלו כולל בדיקת כל המקרים האפשריים או הוכחה באינדוקציה (בדומה למה שראינו בהוכחת המשתמר)
 - אנו **מניחים** כי תנאי הקדם מתקיים בכניסה לשרות ו**מוכיחים** כי תנאי האחר מתקיים ביציאה מהשרות
- להוכחות כאלו יש חשיבות בבניית אמינות לספריות תוכנה, בפרט אם הם משמשות במערכות חיוניות
- דוגמאות לכך ניתן למצוא בקובץ הדוגמאות באתר הקורס – "הוכחת נכונות של שרותים"

נכונות של מחלקות

■ קיימות כמה גישות לפיתוח של קוד בד בבד עם המפרט שלו (specification) – בקורס נציג שילוב של שתיים מהן

■ פרט לציון החוזה של כל שרות (פונקציה) ושל המחלקה כולה בעזרת טענות בולאניות (DbC - **Design by Contract**) נגדיר לטיפוס הנתונים **מצב מופשט ופונקצית הפשטה**

הגדרת מחסנית של שלמים

■ נרצה להגדיר מבנה נתונים המייצג מחסנית של מספרים שלמים עם הפעולות:
push, pop, top, isEmpty

■ מחסנית היא מבנה נתונים העובד בשיטת LIFO
■ כפי שעובד מקרר, ערמת תקליטורים או מחסנית נשק

```
StackOfInts s1 = new StackOfInts();  
System.out.println("isEmpty() == " + s1.isEmpty()); // true  
s1.push(1);  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 1  
s1.push(2);  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 2  
s1.pop();  
System.out.println("s1.top() == " + s1.top()); // 1  
System.out.println("isEmpty() == " + s1.isEmpty()); // false
```

מה יקרה אם כעת ננסה
לבצע `s1.top()` ?

■ נציג חוזה לטיפול הנתונים המופשט המחסנית

```

public class StackOfInts {

    /**
     * @post isEmpty() , "The constructor creates an empty stack" */
    public StackOfInts() { ... }

    /** returns top element
     * @pre !isEmpty() , "can't top an empty stack" */
    public int top() { ... }

    /** returns true if stack is empty */
    public boolean isEmpty() { ... }

    /** removes top element
     * @pre !isEmpty() , "can't pop an empty stack" */
    public void pop() { ... }

    /** adds x to the stack as top element
     * @post top() == x , "x becomes top element"
     * @post !isEmpty() , "Stack can't be empty" */
    public void push(int x) { ... }
}

```

בעיה: החוזה שטחי ואינו מבטא את מהות הפעולות

הצעה לפתרון: נוסיף עוד שאילתה `count()` שתחזיר את מספר האברים שבמחסנית

תוכנה 1 בשפת Java
אוניברסיטת תל אביב

```
package il.ac.tau.cs.software1.lec4;
```

```
/** @inv count() >= 0 */  
public class StackOfInts {
```

```
    /**  
     * @post isEmpty() , "The constructor creates an empty stack" */  
    public StackOfInts() { ... }
```

```
    /** returns top element  
     * @pre !isEmpty() , "can't top an empty stack" */  
    public int top() { ... }
```

```
    /** returns true if stack is empty  
     * @post $ret == (count() == 0) */  
    public boolean isEmpty() { ... }
```

```
    /** removes top element  
     * @pre !isEmpty() , "can't pop an empty stack"  
     * @post count() == $prev(count()) - 1 */  
    public void pop() { ... }
```

```
    /** adds x to the stack as top element  
     * @post top() == x , "x becomes top element"  
     * @post !isEmpty() , "Stack can't be empty"  
     * @post count() == $prev(count()) + 1 */  
    public void push(int x) { ... }
```

```
    /** returns the number of elements in the stack*/  
    public int count() { ... }
```

```
}
```

הפתרון בעייתי

- המתודה `count()` אינה חלק מהקונספט של מחסנית
- גם בעזרתה לא ניתן לתאר את המהות שבפעולות
- עדיף היה לשמור את ההשפעה על `count` לחוזה המימוש של המחלקה
- ננסה לחשוב על תאור מופשט (פשטני, פשוט) של טיפוס הנתונים כדי שנוכל על פיו לתאר את משמעות 5 הפעולות

ניסוח המצב המופשט

- ננסח את הטיפול שאותו רוצים להגדיר בצורה מדויקת, פשטנית, אולי מתמטית אבל לא בהכרח (לפעמים תרשים יכול להיות פשוט יותר ומדויק לא פחות)
- כל התכונות ינוסחו במונחי התאור המופשט. **החזקה** של שרתי המחלקה יבוצע בעזרת התמרות או מאפיינים של **המצב המופשט**
- לאחר בחירת מימוש נציג **פונקציות הפשטה** שתמפה כל טיפוס קונקרטי (עצם בתוכנית) למצב מופשט בהתאם לייצוג שבחרנו
- כדי להוכיח את **נכונות המימוש** נוכיח כי המימושים של כל השרותים עקביים (consistent) עם המצב המופשט
- מסובך? דווקא פשוט. פשטני.

```

/** @abst ( $i_1, i_2, \dots, i_n$ ) or () for the empty stack */
public class StackOfInts {

    /** @abst AF(this) == () */
    public StackOfInts(){

        /** @abst $ret ==  $i_1$  */
        public int top(){

            /** @abst $ret == (AF(this) == ()) */
            public boolean isEmpty()

                /** @abst AF(this) == ( $i_2, i_3, \dots, i_n$ ) */
                public void pop()

                    /** @abst AF(this) == ( $x, i_1, \dots, i_n$ ) */
                    public void push(int x)

                        /** @abst $ret == n */
                        public int count()

                    }

```

מצב וערך מוחזר במונחים מופשטים

■ עבור פקודות, התיאור מציין מהו המצב המופשט החדש, לאחר ביצוע הפקודה

`@abst AF(this) == (i2, i3, ... , in)`

■ עבור שאילתות, התיאור מציין מהו הערך יוחזר

`@abst $ret == i1`

■ שאילתא אינה משנה את המצב

■ הכל ביחס למצב המופשט שהיה לפני השרות, כפי שמופיע בראש המחלקה

`@abst (i1, i2, ... , in)`

מצב מופשט ועצם מוחשי

■ בהינתן מפרט (חוזה + מצב מופשט) ייתכנו כמה מימושים שונים שיענו על הדרישות

■ בחירת המימוש מביאה בחשבון הנחות על אופן השימוש במחלקה

■ בחירת המימוש מונעת משיקולי יעילות, צריכת זיכרון ועוד

מימוש אפשרי ל StackOfInts

```
package il.ac.tau.cs.software1.lec4;

public class StackOfInts {

    public static int DEFAULT_STACK_CAPACITY = 10;

    private int [] rep;
    private int count;

    public StackOfInts(){
        count = -1;
        rep = new int[DEFAULT_STACK_CAPACITY];
    }
}
```

מימוש אפשרי ל stackOfInts (המשך)

```
public int top(){  
    return rep[count];  
}
```

```
public boolean isEmpty(){  
    return count == -1;  
}
```

```
public void pop(){  
    count--;  
}
```

```
public int count(){  
    return count + 1;  
}
```

מימוש אפשרי ל `stackOfInts` (המשך 2)

```
public void push(int x){
    if (count == rep.length - 1)
        enlargeRep();
    count++;
    rep[count] = x;
}

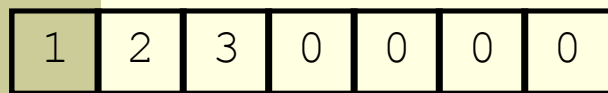
/** allocate storage space in rep */
private void enlargeRep(){
    int [] biggerArr = new int[rep.length * 2];
    System.arraycopy(rep, 0, biggerArr, 0, rep.length);
    rep = biggerArr;
}

}
```

מימוש חלופי ל StackOfInts

■ במימוש שראינו בחרנו לייצג את הנתונים בעזרת מערך

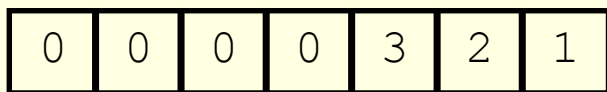
■ מילאנו את האברים מהמקום ה-0 ואילך ורוקנו את האיברים מהמקום האחרון קדימה ע"י הקטנת count

↑
count

■ יכולנו לנקוט גישה אחרת:

■ למלא את האברים מהמקום האחרון לראשון ולרוקן אותם ע"י הגדלת count

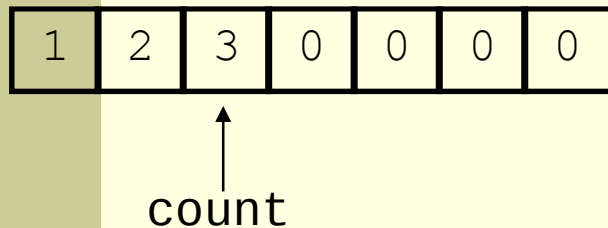

↑
count

מימוש חלופי ל `StackOfInts`

■ כותב המחלקה `StackOfInts` מטפל בהגדלת המערך כאשר הוא מתמלא

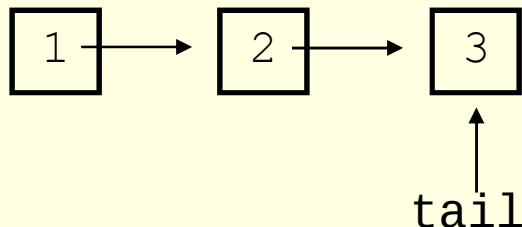
■ בעזרת הפונקציה הפרטית `enlargeRep` המקצה מקום חדש כפול ומעתיקה את המערך לשם

■ יכולנו לנקוט גישות אחרות:

■ להשתמש ברשימה מקושרת של תאים

■ להשתמש במבני נתונים הגדלים דינאמית

שימוש ב-private להפחתת התלות לקוח-ספק

■ כאשר אין גישה לשדות פנימיים של המחלקה יכול הספק להחליף בהמשך את מימוש המחלקה בלי לפגוע בלקוחותיו

■ למשל אם נרצה בעתיד להחליף את המערך ברשימה מקושרת או להחליף את סדר הכנסת האברים

■ שדה מופע שנחשף ללקוחות (שאינו private) יהיה חייב להיות נגיש להם ובעל ערך עדכני בכל גירסה עתידית של המחלקה כדי לשמור על תאימות לאחור של המחלקה

■ **לכן תמיד נסתיר את הייצוג הפנימי מלקוחותינו**

פונקצית ההפשטה

- ראינו כי קיימות דרכים רבות לייצג (לממש) מחלקה
- בחירת הייצוג נקרא **שלב העיצוב או שלב התיכון** של המחלקה (design phase)
- לאחר שבחרנו ייצוג למחלקה אנו צריכים להיות עקביים במימוש כדי שהמימוש יהיה תואם למפרט
- לצורך כך עלינו לנסח **פונקצית הפשטה, AF**, הממפה מימוש קונקרטי (ייצוג בזיכרון התוכנית, **this**) למצב מופשט **AF(this)**
- פונקצית ההפשטה היא במובנים רבים **התהליך ההופכי לתהליך העיצוב**

פונקצית ההפשטה ל `StackOfInts`

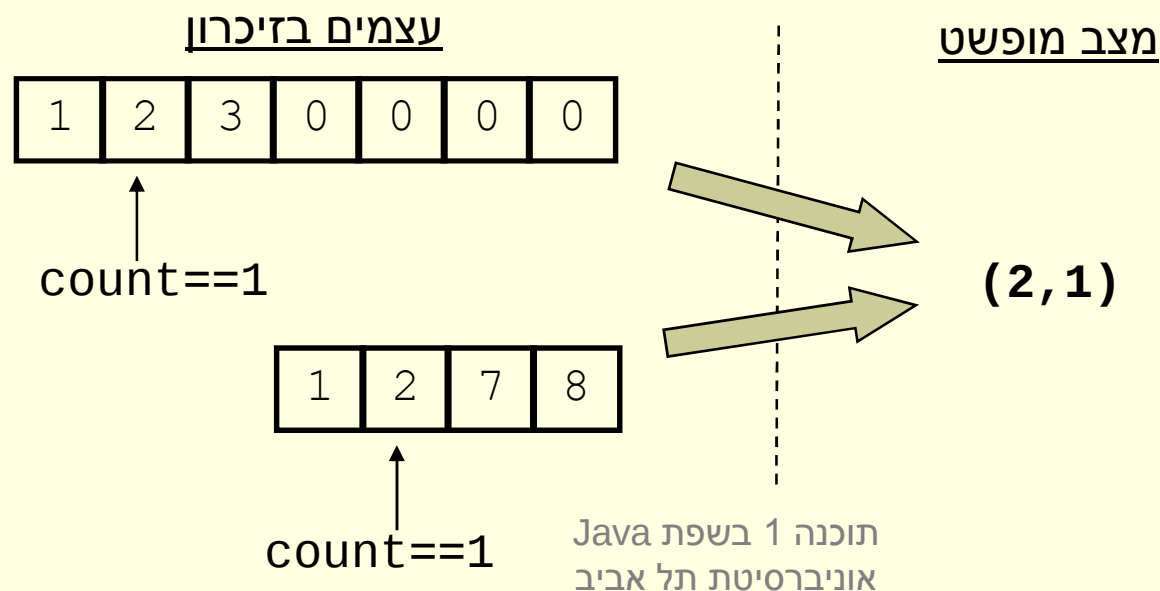
$$AF(this) \equiv (x_1, \dots, x_n) \quad s.t.: \forall i = 1..n : x_i = rep[count + 1 - i], \\ n = count + 1$$

פונקצית ההפשטה אינה חד-חד ערכית

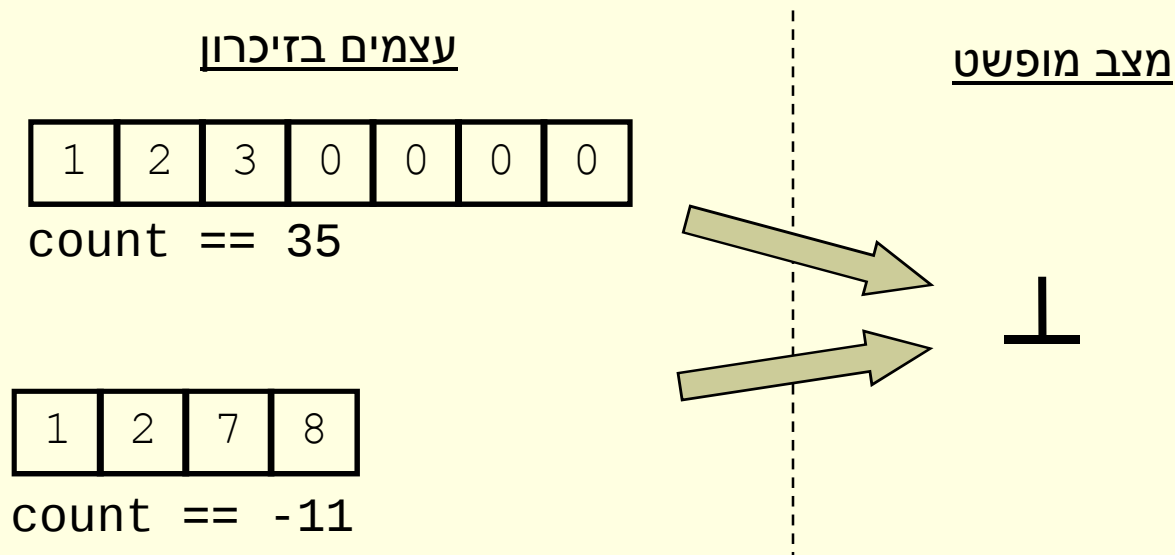
■ פונקצית ההפשטה בדרך כלל אינה חד-חד ערכית
כלומר היא many to one:

■ בהינתן מימוש של מחלקה יתכנו עצמים במצבים מוחשיים שונים (תמונת זיכרון שונה, concrete state) אשר ימופו לאותו מצב מופשט

פונקצית ההפשטה מלאה

■ קיימים מצבים מוחשיים שאינם חוקיים, כלומר לא ניתן למפות אותם לאף מצב מופשט תקין

משתמר הייצוג

- מכיוון שעצם אמור לייצג בכל רגע נתון מצב מופשט כלשהו, צריכים להתקיים אילוצים מסוימים על הערכים של שדותיו
- אילוצים אלו נקראים משתמר הייצוג (representation invariant) והם צריכים להתקיים "תמיד". כלומר:
 - בסיום הבנאי
 - בכניסה לכל שירות ציבורי וביציאה מכל שירות ציבורי

הוכחת נכונות של מחלקה

■ **שלב א':** נוכיח כי כאשר נוצר עצם חדש, הוא מקיים את משתמר הייצוג

■ **שלב ב':** עבור כל שירות במחלקה נוכיח: אם מתקיים בכניסה לשירות תנאי הקדם וגם המשתמר מתקיים, אזי ביציאה מהשירות מתקיים תנאי האחר וגם המשתמר מתקיים

■ **שלב ג':** נוכיח כי פרט לשירותים של המחלקה, אין בתוכנית קוד שעשוי להפר את המשתמר אם הוא כבר מתקיים

■ בדוגמא שלנו – אף אחד לא יכול 'להתעסק' עם `rep` ו- `count` מחוץ למחלקה

משתמר הייצוג של StackOfInts

```
/** @imp_inv count < rep.length
 *   @imp_inv count >= -1
 *   @imp_inv top() == rep[count]
 *   @imp_inv isEmpty() == (count==-1)
 */
public class StackOfInts {
```

הוכחת נכונות של מחלקה

■ אולם לא מספיק להראות כי השרותים משרים על העצמים ערכים **חוקיים**, צריך גם להראות כי כל השרותים **עושים מה שהם צריכים לעשות**

■ כלומר מימוש השרותים עקבי עם ההפשטה שנבחרה

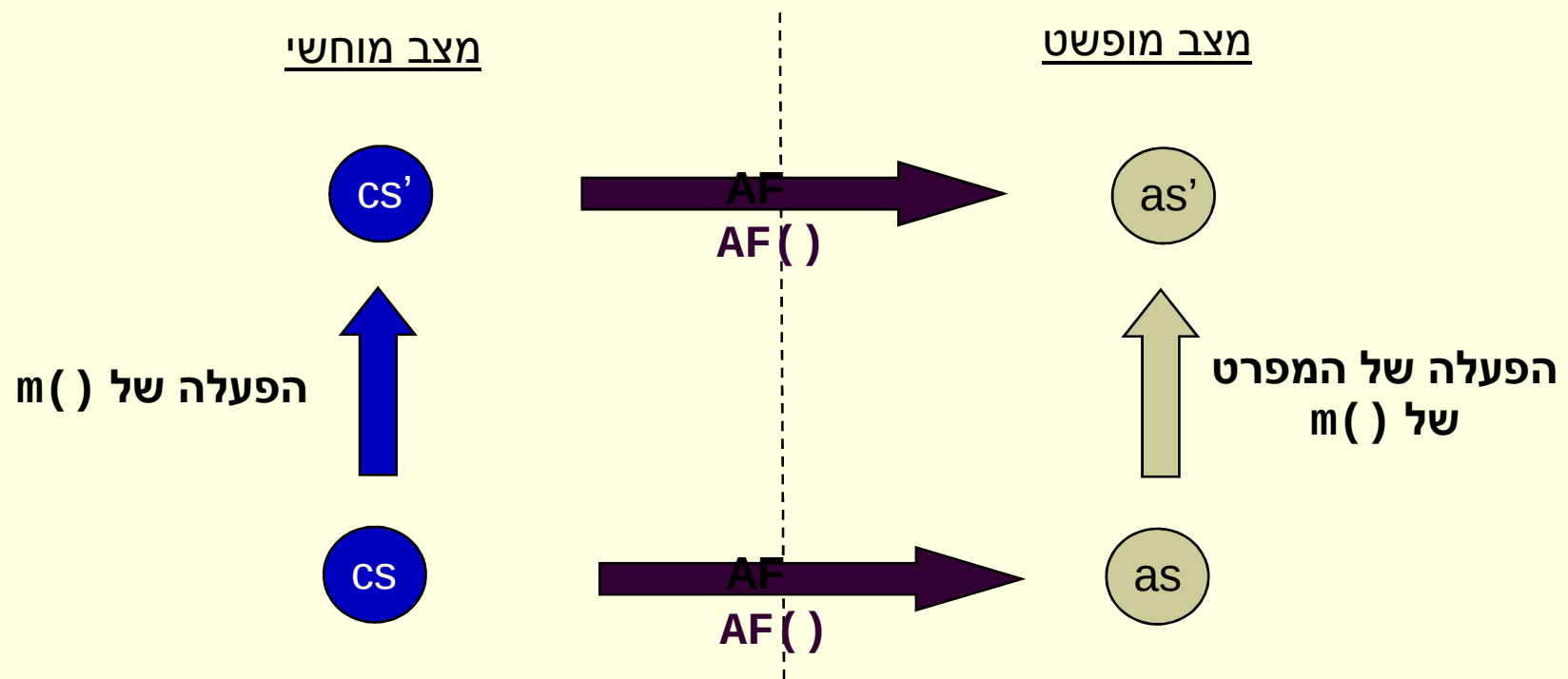
■ נכונות של שרות (פקודה) $m()$:

■ בהינתן מצב מופשט as ופקודה $m()$ המתמירה אותו למצב מופשט as' צריך להתקיים כי עבור עצם עם מצב מוחשי cs (הממופה ל- as) השרות $m()$ מעביר אותו למצב cs' הממופה ל- as'

$$AF(cs.m()) == AF(cs).Spec_m()$$

נכונות המימוש

■ כלומר שני המסלולים בתרשים שקולים:

העמסת בנאים

- כדי שעצם שזה עתה נוצר יקיים את המשתמר יש לממש לו בנאי מתאים
- ניתן להעמיס בנאים בדומה להעמסת פונקציות
- דוגמא: כדי לחסוך הכפלות מערכים עתידיות נרצה להקצות מראש מערך בגודל המצופה

```
public class StackOfInts {  
  
    public static int DEFAULT_STACK_CAPACITY = 10;  
  
    public StackOfInts(){  
        count = -1;  
        rep = new int[DEFAULT_STACK_CAPACITY];  
    }  
  
    public StackOfInts(int expectedCapacity){  
        count = -1;  
        rep = new int[expectedCapacity];  
    }  
}
```

- חסרונות המימוש: שכפול קוד! אם בעתיד נחליף את הייצוג או המימוש שכפול הקוד עשוי לאבד את עיקביותו